

of a single article 369-2 of the Criminal Code, which describes both forms of such abuse. Finally, it is shown that Ukraine is not the only European state whose criminal law contains a special ground for exemption from criminal liability for “active” abuse of influence – some other European prohibitions contain privileged prescriptions similar in content.

In the comparative legal aspect, it is noted that approximately many European states have expressed reservations about not recognizing abuse of influence as a crime within the meaning of the two international conventions against corruption; the contents of the four main arguments in support of these reservations are disclosed.

Keywords: corruption, criminal offense, corruption criminal offense, abuse of influence, victim, unlawful benefit, comparative legal research, foreign criminal legislatio.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.118-130

УДК: 343.265.2:343.26:305(47)(045)

Одинцова О. В., кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри правосуддя Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)
e-mail: doslidnuk.lg.nik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3864-228X>

Морозов Д.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)
e-mail: demyd.morozov@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1114-9033>

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА ПЕВНИЙ СТРОК У РАЗІ НАРОДЖЕННЯ В НИХ ДИТИНИ

Статтю присвячено гендерним аспектам звільнення чоловіків та жінок від відбування покарання у виді позбавлення волі в разі народження в них дитини (ст. ст. 81, 83 КК України) на предмет відповідності положенням вітчизняного законодавства у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005, Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012). На підставі аналізу положень зазначених законів щодо поняття дискримінації за ознакою статі та форм дискримінації авторами наведено аргументи на користь того, що наявність у КК України норми про звільнення жінки, яка народила дитину, від відбування покарання у виді позбавлення волі до 5 років (ст. 83 КК України) не є гендерною дискримінацією щодо чоловіків, у яких народилась дитина під час відбування ними зазначеного виду покарання, у тих випадках, коли на момент народження дитини ними вже фактично відбуто строки покарання, передбачені ч. 3 ст. 81 КК України. Народження дитини, смерть або інвалідність матері, інші тяжкі життєві обставини дитини можуть і мають враховуватись судом при вирішенні питання про виправлення засудженого і можливість застосовувати до нього умовно-дострокове звільнення від відбування покарання на загальних підставах (ч. 2 ст. 81 КК

України). Щодо чоловіків, засуджених до позбавлення волі строком до п'яти років, у яких народилась дитина до спливу строків, передбачених ч. 3 ст. 81 КК України, може бути дискримінацією за ознакою статі.

Висловлено критичні зауваження щодо запровадження у ст. 3.4.10 проекту нового КК України для жінок, які завагітніли та народили дитину під час ув'язнення за злочини 3-4 ступеня тяжкості, обов'язку фактично відбутися одну третину строку ув'язнення, призначеного за ці злочини.

Ключові слова: покарання, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, кримінальна відповідальність, гендерна політика, гендерна дискримінація, дискримінація за ознакою статі, позбавлення волі, проект нового КК України.

Постановка проблеми. Впровадження в національне кримінальне законодавство європейських стандартів у частині забезпечення гендерної рівності є одним із важливих напрямів сучасної кримінально-правової політики. Стосовно вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей, упродовж десятиліть діє більш гуманне законодавство в частині призначення покарань та звільнення від їх відбування. Так ст. ст. 79, 83 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачають специфічні умови та порядок повного або часткового звільнення вагітної жінки та жінки, яка має малолітню дитину до семи / трьох років, від відбування покарання [1]. Наявність згаданих статей уже не один рік виступає предметом наукових дискусій щодо гендерної адекватності положень вичизняного кримінального законодавства через призму дотримання прав саме чоловіків-батьків, особливо в тих ситуаціях, коли матері їх малолітніх дітей з тих чи інших причин (смерть, інвалідність тощо) не можуть виховувати цих дітей.

В умовах роботи над новим КК України проблематика гендерної рівності чоловіків та жінок, які мають малолітніх дітей, набуває ще більшої актуальності. Справа в тому, що у Кримінальних кодексах інших держав континентальної Європи відсутні спеціальні розділи чи глави, статті, присвячені особливостям кримінальної відповідальності і покарання жінок. Таке положення справ пояснюється особливостями гендерної політики європейських держав, за якої чоловіки та жінки повністю рівні у своїх правах, обов'язках та відповідальності [2, с. 434-435]. Означений європейський підхід до кримінальної відповідальності жінок та чоловіків знайшов своє відображення і в проекті нового КК України [3]. У ньому передбачено ст. 3.4.5 (невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк), ст. 3.4.10. (зупинення виконання ув'язнення на певний строк під умовою). У цих статтях проекту нового КК України відсутні поняття «чоловік», «жінка» або інші поняття, які б вказували на статеву приналежність засудженої особи. Натомість у ст. 3.4.10 проекту нового КК України вживається поняття «засуджена особа, щодо якої встановлено низький ризик вчинення нового злочину»; у ст. 3.4.5. проекту нового КК України як однієї з підстав невиконання під умовою призначеного ув'язнення на певний строк зазначено відсутність високого ризику вчинення засудженої особи нового злочину.

На нашу думку, результати аналізу чинного законодавства щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання на предмет гендерної адекватності може бути корисним і для оцінки відповідних положень і проєкту нового КК України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику жіночої злочинності та кримінальної відповідальності жінок, зокрема вагітних жінок та жінок, які мають малолітніх дітей певного віку, досліджувала низка вітчизняних науковців (В. Бадира, А. Блага, Т. Головка, О. Гритенко, Т. Денисова, В. Меркулова, С. Нікітенко, Г. Резніченко, М. Стрюк, В. Федусік, Н. Чечель тощо) через призму їхніх суто жіночих соціально-демографічних та психофізіологічних особливостей. Як зазначалось раніше [4, с. 176], ми поділяємо позицію тих авторів, які працюють у межах підходу, відповідно до якого жінка та чоловік розглядаються і як біологічні особи, і як члени суспільства, котрі мають специфічні соціальні статуси та грають специфічні соціальні ролі, обумовлені чи не обумовлені їхньою статтю [див., наприклад: 5, с. 16-21], оскільки саме такий погляд, на нашу думку, найбільш повно враховує і психофізичні, і соціальні особливості жінок та чоловіків.

У роботах Н. Аніщук, С. Берези, Т. Головка, І. Котюк, О. Костенко, О. Матвієнко, В. Меркулової, Н. Оніщенко, М. Томашевської, О. Харитонові тощо досліджувалась проблематика відповідності (невідповідності) чинного кримінального законодавства України основам гендерної політики, вимогам гендерної рівності [6, с. 40]. Причому, низка дослідників [7, с. 1; 8, с. 55, 57, 65, 66] зазначають, що у ст. ст. 79, 83 Кримінального Кодексу України простежується гендерна нерівність щодо чоловіків. Останні дискримінуються на фоні передбачених у цих статтях привілеїв для жінок, які мають дітей до семи / трьох років, під час призначення та відбування деяких кримінальних покарань (у першу чергу, позбавлення волі). У літературі неодноразово висловлюється думка, що задля усунення зазначеної дискримінації необхідні законодавчі доповнення щодо правових підстав застосування до чоловіків, які мають малолітню дитину, звільнення від відбування покарання з випробуванням та умовно-дострокового звільнення від відбування покарання [8, с. 55, 57, 65, 66; 9, с. 204]. Інші дослідники, наприклад, В. О. Меркулова, навпаки, дотримуються думки, що ст. ст. 79, 83 КК України цілком відповідають вимогам гендерної рівності, і наявність специфічних кримінально-правових інститутів реалізації кримінальної відповідальності жінок щодо жінок, які є вагітними чи мають малолітніх дітей, найбільш адекватно враховують вразливість жінок зазначеної категорії, значно більшу в порівнянні з чоловіками, котрі мають малолітніх дітей, а також ступінь суспільної небезпечності цих жінок у стані вагітності і після народження дитини [6, с. 4-42].

Нещодавно нами було запропоновано аналіз питання про наявність чи відсутність дискримінації чоловіків-батьків малолітніх дітей при застосуванні ст. 75 КК України (звільнення від відбування покарання з випробуванням) [5, с. 174-184] через призму положень Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI [10] та Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005

№ 2866-IV [11]. Ми дійшли висновку, що не є дискримінацією за ознакою статі щодо чоловіків, які мають дітей до семи років, при вирішенні питання про звільнення їх від відбування покарання з випробуванням. При вирішенні питання про можливість виправлення засудженого без відбування покарання наявність дитини зазначеного віку, самостійне її виховання підсудним чоловічої статі через ті чи інші життєві обставини, має враховуватись судом у комплексі з іншими даними, про які йдеться в ч. 1 ст. 75 КК України; стосовно жінок робити це не обов'язково, з огляду на її біологічну природу, що й передбачено ч. 1 ст. 79 КК України.

Означений підхід вважаємо доречним застосувати і щодо проблематики умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно положень ст. ст. 81, 83 чинного КК України, оскільки це може бути корисним і при оцінці положень проекту нового КК України про зупинення виконання ув'язнення на певний строк під умовою й з точки зору того, чи забезпечують вони рівність прав чоловіків і жінок, які не є однаковими за своєю біологічною природою.

Формулювання цілей. Метою цієї статті є установлення узгодженості положень чинного КК України про звільнення чоловіків та жінок від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк у разі народження в них дитини (ст. ст. 81 83 КК України) з положенням вітчизняного законодавства у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Зазначена мета сформульована таким чином з огляду на те, що для чоловіків, засуджених до позбавлення волі строком до п'яти років, на відміну від жінок-матерів, які народили дитину під час відбування покарання, у КК України окремо не прописана можливість умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на тій підставі, що в цей час у них народилась дитина, за тих умов, що вони будуть виконувати обов'язки із виховання дитини та догляду за нею.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [11], під дискримінацією за ознакою статі розуміється «ситуація, за якої особа ... зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними». Відповідно до ст. 5 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», формами дискримінації є: пряма дискримінація; непряма дискримінація; підбурювання до дискримінації; посиленість в дискримінації; утиск [10].

Пряма дискримінація – ситуація, за якої з особою та/або групою осіб за їх певними ознаками поведуться менш прихильно, ніж з іншою особою та/або групою осіб в аналогічній ситуації, крім випадків, коли таке поведіння має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належ-

ними та необхідними. Непряма дискримінація – ситуація, за якої, унаслідок реалізації чи застосування формально нейтральних правових норм, критеріїв оцінки, правил, вимог чи практики для особи та/або групи осіб за їх певними ознаками виникають менш сприятливі умови або становище порівняно з іншими особами та/або групами осіб, крім випадків, коли їх реалізація чи застосування має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [10].

Як бачимо, у визначеннях понять «пряма дискримінація» та «непряма дискримінація», що містяться в ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», іде мова про випадки, коли такі певні обмеження щодо особи «...мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними». Законодавець констатує існування певних виключних ситуацій, у яких особа на законних підставах зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в тій чи іншій формі. У попередній публікації [4, с. 177-179] було сформульовано три питання, направлених на вирішення питання про наявність чи відсутність дискримінації чоловіків за ознакою статі в досліджуваній ситуації. У контексті проблематики умовно-дострокового звільнення від відбування покарання представимо їх у такому вигляді.

1). *Які саме права, свободи чи привілеї чоловіка, у якого народилась дитина, під час відбування покарання у виді позбавлення волі строком до п'яти років, у тому числі й за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть зазнати обмежень у визнанні, реалізації або користуванні у випадку незастосування умовно-дострокового звільнення від відбування цього покарання в межах строку, на який чоловіка може бути звільнено від роботи до досягнення дитиною трирічного віку?*

2). *Чи можна вважати, що відбування покарання у виді позбавлення волі є випадком, коли обмеження переважного права батька перед іншими особами (крім матері дитини) на особисте виховання дитини має правомірну об'єктивно обґрунтовану мету?*

3). *Наскільки належним та необхідним способом досягнення згаданої вище «...правомірної об'єктивно обґрунтованої мети...» є продовження виконання покарання у виді позбавлення волі для засудженого чоловічої статі, який на момент народження дитини демонструє сумлінну поведінку та ставлення до праці до / після спливу строків, передбачених ч. 3 ст. 81 КК України, особливо в разі смерті чи інвалідності породілі або настання інших складних життєвих обставин?*

Відповіді на перші два питання в цілому є ідентичними тим, які було надано відносно ст. 75 КК України в попередній публікації [4, с. 177-178], тому зупинимось на них тезово задля зручності викладення матеріалу. Аналіз ст. 151 Сімейного кодексу [12], присвяченої правам батьків щодо виховання дитини, дозволяє дійти висновку, що засуджений батько, з огляду на права засуджених, передбачені ч. 1 ст. 107, ч.ч. 1, 4 ст. 110 Кримінально-виконавчого кодексу України [13], цілком може реалізовувати права, передбачені ч.ч. 2, 3 зазначеної статті Сімейного кодексу (право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам; право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства). Зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні переважне

право перед іншими особами (крім матері дитини) на особисте виховання дитини (ч. 1 ст. 151 Сімейного кодексу).

Правомірними об'єктивно обґрунтованими цілями виконання позбавлення волі є цілі, передбачені ч. 1 ст. 1 КВК України (захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [13]). І той факт, що зазначені цілі закріплені в Кримінально-виконавчому кодексі, якраз указують на їх правомірність.

Останнє питання стосується способів обмеження переважного права батька перед іншими особами на особисте виховання дитини у визнанні, реалізації або користуванні задля досягнення таких правомірних та об'єктивно обґрунтованих цілей, передбачених ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу як захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. І відповідь на нього є складнішою в порівнянні з проблематикою звільнення від відбування покарання з випробуванням, оскільки інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання передбачає не лише підстави, але й передумови його застосування.

Почнемо із застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у випадках, коли сплинули передбачені ч. 3 ст. 81 КК України строки фактичного відбуття позбавлення волі. Цілі, передбачені ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу, можуть бути досягнуті вагітною жінкою та/або жінкою, яка народила дитину, в умовах волі, бо, як справедливо зазначається в літературі [див., наприклад: 6, с. 41], під час вагітності, після народження дитини, під час її годування молоком та спостереження за її розвитком спостерігається особливий фізіологічний та психічний стан жінки, який може суттєво змінювати настанови та цінності жінки, сприяти виправленню жінки в умовах волі, без реального відбування покарання [6, с. 41]. Іншими словами, високою є вірогідність значного зниження ступеня суспільної небезпеки жінок зазначеної категорії.

Для чоловіка ж, у якого народилась дитина, поки він відбуває покарання у виді позбавлення волі, вірогідність зміни його антисоціальної спрямованості є значно меншою [6, с. 40-43]. Тому сам факт народження в нього дитини не повинно враховуватись судом як достатня підстава умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі; засуджений має довести своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці, незалежно від того, чи сплинули строки, передбачені ч. 3 ст. 81 КК України. У доктрині кримінального права виділяють чотири групи даних, що характеризують особу винного: обставини, що характеризують поведінку винної особи до вчинення злочину; обставини, безпосередньо пов'язані з учиненням злочину; обставини, що характеризують поведінку винної особи після вчинення злочину; індивідуальні властивості засудженого (стать, вік, наявність на утриманні непрацездатних родичів тощо) [14, с. 310-311]. Мають враховуватись ставлення засудженого до своєї дитини, його готовність брати участь у вихованні та утриманні дитини, а

також можливість забезпечити належні умови для виховання дитини самостійно або за допомогою сім'ї чи родичів.

На нашу думку, несприятливі життєві обставини, у яких знаходиться народжена дитина (зокрема, смерть, інвалідність чи аморальний спосіб життя її матері, відсутність родичів, які б могли піклуватись про неї) також можуть бути додатковим аргументом на користь позитивного вирішення судами питання про умовно-дострокове звільнення чоловіка-батька від відбування покарання на загальних підставах, відповідно до ч. 2 ст. 81 КК України. Вважаємо, захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засудженого чоловічої статі, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так й іншими особами, які досягаються шляхом виконання покарання у виді позбавлення волі за рахунок обмеження переважного права батька перед іншими особами, крім матері дитини, на особисте виховання дитини, відповідає сформульованому у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» критеріям правомірності та об'єктивної обґрунтованості мети, досягнення якої виключає ситуацію дискримінації особи за ознакою статі.

Отже, на підставі аналізу чинного законодавства доходимо висновку, що норма про умовно-дострокове звільнення жінки, яка, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі строком не більше п'яти років, народила дитину (ч. 1 ст. 83 КК України) не є дискримінаційною за ознакою статі щодо чоловіків, у яких під час відбування покарання у виді позбавлення волі народилась дитина, при вирішенні питання про їх умовно-дострокове звільнення від відбування того ж самого покарання. Наявні в ст. 83 КК України положення щодо жінок слід вважати не «пільговими», а соціально доцільними і такими, що впливають із жіночої природи, психофізичних та соціальних властивостей жінки.

Перейдемо до ситуації, коли на момент народження дитини засуджені ще не відбули фактично певний строк покарання, передбачений ч. 3 ст. 81 КК. Для тяжких та особливо тяжких злочинів та інших ситуацій, передбачених у пп. 2, 3 ч. 3 ст. 81 КК України, зазначені строки є досить тривалими (не менше 2/3 та 3/4 призначеного судом строку покарання відповідно). Із змісту ст. 81 КК України випливає, що особа, яка демонструє сумлінну поведінку та ставлення до праці, але ще фактично не відбула передбачений ч. 3 ст. 81 КК строк покарання у виді позбавлення волі, не може бути умовно-достроково звільнена від відбування покарання. Щодо жінок, які, відбуваючи покарання у виді позбавлення волі, та народили дитину, передумова щодо строку фактичного відбування покарання відсутня і, як зазначалось вище, це є «пільгою», а соціально доцільною нормою, яка враховує психофізіологічні та соціальні властивості жінки. *Наскільки належним та необхідним способом досягнення цілей, зазначених у ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України, є продовження виконання покарання у виді позбавлення волі для засудженого чоловічої статі, який під час відбування позбавлення волі демонструє сумлінну поведінку та ставлення до праці до спливу строків, що передбачені ч. 3 ст. 81 КК України, та у якого в цей час народжується дитина, особливо в разі смерті чи інвалідності породіллі або настання інших складних життєвих обставин?*

На нашу думку, слід виважено ставитись до наведених у питанні ситуацій, з огляду на біологічні відмінності чоловіка та жінки, зокрема вплив на жінку факту народження нею дитини. Однак, можливо, слід доповнити ст. 81 КК України положенням про те, що *в разі смерті чи інвалідності породіллі* щодо засудженого чоловічої статі до позбавлення волі строком до п'яти років, у якого народилась дитина, може вирішуватись питання про його умовно-дострокове звільнення до сплину строків, передбачених ч. 3 ст. 81 КК України, за умови, що він довів своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці. Наша пропозиція допоможе, на нашу думку, досягти максимального ступеня відповідності положень чинного КК України про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі вимогам галузевого законодавства України про гендерну рівність.

Отже, на підставі аналізу чинного законодавства доходимо висновку про відсутність дискримінації за ознакою статі щодо чоловіків, у яких народились діти, при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення їх від відбування покарання, у тих випадках, коли на момент народження дитини ними вже фактично відбуто строки покарання, передбачені ч. 3 ст. 81 КК України. Народження дитини, смерть або інвалідність матері, інші життєві обставини підсудного чоловічої статі, може і має враховуватись судом при вирішенні питання про виправлення засудженого і можливість застосовувати до нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання на загальних підставах (ст. 81 КК України). Щодо чоловіків, засуджених до позбавлення волі строком до п'яти років, у яких народилась дитина, може бути дискримінація за ознакою статі. Тому на законодавчому рівні має бути закріплена можливість їх умовно-дострокового звільнення від відбування цього покарання, до сплину строків, передбачених ч. 3 ст. 81 КК України, за умови, що вони довели своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці, у разі смерті, інвалідності матері дитини.

Цей висновок дозволяє також висловити певні зауваження щодо того підходу до реалізації гендерної рівності, який знаходить своє відображення у ст. 3.4.10 проєкту нового КК України [3]. Як уже нами зазначалось, у ч. 1 ст. 3.4.10 проєкту КК України використовується поняття «особа, яка відбуває покарання у виді ув'язнення на певний строк, щодо якої встановлено низький ризик вчинення нового злочину». Аналіз змісту зазначеної норми дозволяє дійти висновку, що до таких осіб можуть відноситись засуджені і чоловічої, і жіночої статі, у яких народилась дитина під час відбування покарання у виді ув'язнення на певний строк, у тих випадках, коли факт народження дитини та / або наявність інших обставин вказує на низький ризик вчинення ними нового злочину.

Безумовно, такий підхід до закріплення у кримінальному законі гендерної рівності має право на існування, особливо в умовах приведення вітчизняного законодавства до відповідності із правом Європейського Союзу. Проте, викликає критичні зауваження фактичне погіршення у проєкті нового КК України становища жінок, засуджених за злочини 3-4 ступеня тяжкості, які завагітніли та народили дитину під час відбування ув'язнення. За злочини 4 ступеня тяжкості

передбачено ув'язнення від чотирьох до шести років (ст. 3.2.5 проекту нового КК України), що приблизно відповідає положенню про позбавлення волі до п'яти років у ст. 83 КК України. Відповідно до ч. 1 ст. 3.4.10 проекту КК України, передбачений обов'язок фактично відбути одну третину строку ув'язнення, призначеного за злочинами 1-4 ступеня тяжкості. Для злочинів першого ступеня тяжкості – це від 1 місяця до 8 місяців ув'язнення, для злочинів другого ступеня – від 6 до 12 місяців, для злочинів третього ступеня тяжкості – від 12 до 16 місяців, для злочинів четвертого ступеня тяжкості – від 16 до 24 місяців. Отже, вагітність, народження дитини засудженою жінкою можуть враховуватись, якщо тільки вона відбула зазначений у ч. 1 ст. 3.4.10 проекту нового КК України строк ув'язнення.

Але ж, як зазначалось вище, відсутність у ст. 83 КК України строків фактичного відбування покарання є соціально доцільною, з огляду на психосоціальні особливості жінки. У проекті нового КК України ці особливості ігноруються. На нашу думку, у ч. 1 ст. 3.4.10 проекту нового КК України дискримінуються за ознакою статі жінки, які завагітніли або народили дитину під час відбування ув'язнення, але на цей час ще не відбули строки ув'язнення, передбачені цією ж самою нормою за злочини 3-4 ступеня тяжкості. Зрозуміло, що в проекті нового КК України не враховано, що у випадках виключних випадках обов'язок відбути певний строк ув'язнення, після якого може бути зупинено виконання ув'язнення на певний строк під умовою, є недоречним навіть для деяких засуджених чоловіків, у яких у цей час народилась дитина.

Як нам здається, підхід, утілений на сьогодні у ст. 3.4.10 проекту нового КК України, також потребує обґрунтованої оцінки на гендерну адекватність, але, у першу чергу, через призму дотримання прав вагітних жінок та жінок-матерів. Питання, як не допустити непряму дискримінацію чоловіків чи жінок при застосуванні положень ст. 3.4.10 проекту КК України, має бути предметом окремого наукового дослідження. Відправною точкою на цьому шляху, на нашу думку, слід вважати пропозицію експертної групи сформулювати положення ч. 2 ст. 1.2.3. (Рівність перед Кримінальним кодексом) таким чином: «Диференціація кримінально-правових засобів, яку передбачає цей Кодекс, не є порушенням принципу рівності та пов'язана з урахуванням особливостей, які мають певні категорії осіб» [15]. У будь-якому випадку гендерна рівність, на нашу думку, дійсно реалізується лише тоді, коли правозастосовувач на практиці диференціює кримінальну відповідальність з урахуванням фізіологічних та психологічних властивостей як засуджених жінок, які завагітніли чи народили дитину у виправній колонії, так і посткримінальну поведінку, індивідуальні особливості засуджених чоловіків, у яких народилась дитина, поки вони відбувають покарання у виді позбавлення волі, незалежно від того, який підхід до закріплення гендерної рівності реалізований у КК України.

Висновки. На підставі аналізу чинного законодавства у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків доходимо висновку, що наявність у законі про кримінальну відповідальність норми про умовно-дострокове звіль-

нення жінки, яка народила дитину, від відбування покарання у виді позбавлення волі до 5 років (ст. 83 КК України) не є дискримінацією за ознакою статі щодо чоловіків, у яких народилась дитина під час відбування ними зазначеного виду покарання, у тих випадках, коли на момент народження дитини ними вже фактично відбуто строки покарання, передбачені ч. 3 ст. 81 КК України. Народження дитини, смерть або інвалідність матері дитини можуть і мають враховуватись судом при вирішенні питання про виправлення засудженого і можливість застосовувати до нього умовно-дострокового звільнення від відбування покарання на загальних підставах (ч. 2 ст. 81 КК України). Щодо чоловіків, засуджених до позбавлення волі строком до п'яти років, у яких народилась дитина до сплину строків, передбачених ч. 3 ст. 81 КК України, може бути дискримінація за ознакою статі. Тому на законодавчому рівні має бути закріплена можливість їх умовно-дострокового звільнення від відбування цього покарання у виключних випадках за умови, що вони демонструють своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці.

Запровадження у ст. 3.4.10 проєкту нового КК України обов'язку для жінок, які завагітніли та народили дитину під час ув'язнення за злочини 3-4 ступеня тяжкості, фактично відбути одну третину строку ув'язнення, призначеного за ці злочини, заслугове на критичні зауваження. Установлено, що, згідно з ч. 1 ст. 3.4.10 проєкту нового КК України, дискримінуються за ознакою статі жінки зазначеної категорії. У проєкті нового КК України не враховано, що у виключних випадках обов'язок відбути певний строк ув'язнення, після якого може бути зупинено виконання ув'язнення на певний строк під умовою, є недоречним навіть для деяких засуджених чоловіків, у яких у цей час народилась дитина.

Питання, як не допустити непрямую дискримінацію чоловіків чи жінок у межах інституту зупинення виконання ув'язнення на певний строк під умовою, заслугове на те, щоб бути предметом окремого наукового дослідження. Зокрема підхід, утілений на сьогодні у ст. 3.4.10 проєкту нового КК України, потребує обґрунтованої оцінки на гендерну адекватність, у першу чергу, через призму дотримання прав вагітних жінок та жінок-матерів, з огляду на їх специфічні психофізіологічні особливості, а також через призму дотримання прав їхніх малолітніх дітей, які, відповідно, до проєкту нового КК, мали б чекати, поки їх матері відбудуть строки ув'язнення, передбачені ч. 1 ст. 3.4.10 проєкту нового КК.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 16.02.2024).
2. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
3. Кримінальний кодекс (проєкт) : контрольний текст станом на 31.01.2023. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-ko-deksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf>. (дата звернення: 16.02.2024).

4. Одинцова О. Гендерні аспекти звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2023. № 1. С. 174-184. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.101.174-184>.

5. Дашковська О. Гендер і право: логіко-понятійний аналіз. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 3. С. 16-21.

6. Меркулова В. О. Гендерна експертиза кримінального законодавства: окремі аспекти національно-правових підходів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 2. С. 38-42. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.2-9>.

7. Головки Т. М. Гендерні аспекти покарання : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук : 12.00.08. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2010. 16 с.

8. Котюк І. І., Костенко О. М. Кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України: гендерна експертиза. Київ : Логос, 2004. 127 с.

9. Мальцева Д. Гендерні аспекти звільнення від відбування покарання. Кримінологічні дослідження : збірник наук. праць / [гол. ред. В. Поклад, канд. філос. наук]; Луган. держ. універ. внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка; Луган. гуман. центр. Северодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2022. Вип. 12: Гендерні аспекти злочинності. С. 203-209.

10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>. (дата звернення: 16.02.2024).

11. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2866-15>. (дата звернення: 16.02.2024).

12. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. (дата звернення: 16.02.2024).

13. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>. (дата звернення: 16.02.2024).

14. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова; В. О. Навроцький, В. О. Туляков, М. І. Колос та ін. Харків : Право, 2013. 1240 с.

15. Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 31.01.2023) / А. Вознюк та ін. ; за заг. ред. О. Дудорова. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf>.

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. (2001) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukrainian].

2. Khavroniuk, M. I. (2006). Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy: porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii. Kyiv. [in Ukrainian].

3. Kryminalnyi kodeks (proiekt) : Kontrolnyi tekst stanom na 31.01.2023. (2023) N. p. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-stanom-na-30-01-2023.pdf>. [in Ukrainian].

4. Odyntsova, O. (2023) Genderni aspekty zvilnennya vid vidbuvannya pokarannya z vyprobuvanniam. *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O.*

Didorenka - Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko, issue 1, 174-184. [in Ukrainian].

5. Dashkovska, O. (2002) Gender i pravo: lohiko-poniatiinyi analiz. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy - Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine, issue 3, 16-21. [in Ukrainian].*

6. Merkulova, V. O. (2019). Genderna ekspertyza kryminalnoho zakonodavstva: okremi aspekty natsionalno-pravovykh pidkhodiv. *Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys - South Ukrainian legal journal, issue 2. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/2/11.pdf>. [in Ukrainian].*

7. Holovko, T. M. (2010). Genderni aspekty pokarannia. *Extended abstract of candidate's thesis. Institute of State and Law named after V. M. Koretsky. Kyiv. [in Ukrainian].*

8. Kotiuk, I. I., Kostenko, O. M. (2004). Kryminalne, kryminalno-protseusualne ta kryminalno-vykonavche zakonodavstvo Ukrainy: genderna ekspertyza. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Maltseva, D. (2022). Henderni aspekty zvilnennia vid vidbuvannia pokarannia. *Henderni aspekty zlochynnosti. – Gender aspects of crime, issue 12, 203-209. [in Ukrainian].*

10. Pro zasady zapobihannia ta protydii dyskryminatsii v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 06.09.2012 № 5207-VI. (2012) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>. [in Ukrainian].

11. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv: Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 № 2866-IV. (2005) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2866-15>. [in Ukrainian].

12. Simeinyi kodeks: Zakon Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III. (2002) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. [in Ukrainian].

13. Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 11.07.2003 № 1129-IV. (2003) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>. [in Ukrainian].

14. Pravova doktryna Ukrayiny. Kryminalno-pravovi nauky v Ukraini: stan, problemy ta shliachy rozvytku. (2013) (Vol. 1-5; Vol. 5). Borisov, V. I., Tatsii, V. Ya. (Eds.). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

15. Vozniuk, A., Zadoia, K., Movchan, R. et al. (2023). Vysnovok na proiekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (kontrolnyi tekst stanom na 31.01.2023) URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 18.02.2024

Odyntsova O., Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Justice of the Luhansk Educational and Scientific Institute named after E.O. Didorenko of the Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

Morozov D., Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Justice of the Luhansk Educational and Scientific Institute named after E.O. Didorenko of the Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

GENDER ASPECTS OF THE RELEASE OF MEN AND WOMEN FROM THE END OF THE SENTENCE IN THE FORM OF RELEASE OF FREEDOM FOR A CERTAIN PERIOD IN THE EVENT OF THE BIRTH OF A CHILD

The article is devoted to the gender aspects of parole of men and women from serving a sentence of imprisonment for a specified time (Art. 81, Art. 83 of the Criminal Code of

Ukraine) in the context of domestic legislation in the field of ensuring equal rights and opportunities for women and men (Law of Ukraine "On ensuring equal rights and opportunities for women and men" dated September 8, 2005 No. 2866-IV, the Law of Ukraine "On Principles of Prevention and Counteraction of Discrimination in Ukraine" dated September 6, 2012 No. 5207-VI).

Based on the analysis of the provisions of the mentioned laws regarding the concept of gender discrimination and forms of discrimination, the authors provided arguments in favor of the fact that the presence of a provision in the Criminal Code of Ukraine on the parole of a woman who has given birth to a sentence of imprisonment for up to 5 years is not gender discrimination against a certain category of men. We are referring to men who had a child while serving this type of sentence, in cases where at the time of the child's birth they had already served the sentence provided for in part 3 of Article 81 of the Criminal Code of Ukraine. The birth of a child, death or disability of the mother should be taken into account by the court when deciding on the possibility of applying to him for conditional early release from serving a sentence on general grounds. Men sentenced to imprisonment for up to five years who had a child before the expiry of the terms provided for in part 3 of Article 81 of the Criminal Code of Ukraine may be subject to discrimination on the basis of gender. Therefore, the possibility of their early release from serving this sentence in exceptional cases should be enshrined in legislation, provided that they demonstrate their reform through good behaviour and attitude to work.

Keywords: punishment, conditional release from serving a sentence, criminal liability, gender policy, gender discrimination, gender-based discrimination, imprisonment, draft new Criminal Code of Ukraine.

DOI: 10.33766/2786-9156.105.130-144

УДК: 343.213.5+343.31

Письменський Є. О., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)

e-mail: ye.pysmenskyu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/000000-0001-7761-7103>

ПРО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (НА ПРИКЛАДІ ОДНІЄЇ СПРАВИ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ)¹

У статті здійснено вивчення проблем формування та реалізації кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану, що аналізуються на прикладі од-

---

¹ Стаття підготовлена в межах виконання проєкту «Кримінально-правова політика України під впливом факторів воєнного характеру та її віддзеркалення в експертній думці» (реєстраційний номер 2022.02/0046) Національного фонду досліджень України за підтримки Кембриджського університету, Велика Британія.